

Görkəmli bəstəkar, Azərbaycanın xalq artisti, Dövlət mükafatı laureatı, professor Vasif Adıgözəlov böyük musiqiçilər nəslinin layiqli nümayəndəsidir. O, ötən əsrin 50-ci illərinin ikinci yarısında yaradıcılığa başlamış Azərbaycan bəstəkarlarından biridir. Müəllimi Qara Qarayevin ənənələrini davam etdirərək, V Adıgözəlov milli incəsənəti müasir musiqi mədəniyyətinin nailiyyətləri ilə zənginləşdirmişdir.

Vasif Adıgözəlov

fortepiano üçün 24 prelüd silsiləsinin bəzi üslub xüsusiyyətləri

Vasif Adıgözəlovun yaradıcılığı müasir Azərbaycan musiqi sənətinin parlaq səhifələrindən birini təşkil edir. Müxtəlif janrlı əsərlərin müəllifi olan bəstəkar "Ölümlər", "Nativan" operaları, üç simfoniya, dörd simfonik poema, beş musiqili komediya, dörd oratoriya, fortepiano üçün 24 prelüd silsiləsi, variasiyalar, simfonik orkestr və xalq

çalğı alətləri üçün konsertlər, fortepiano və skripka üçün konsertlər, yüzdən artıq mahnı, romans, teatr və kino musiqisi ilə Azərbaycan musiqi xəzinəsinə xeyli dərcədə zənginləşdirmişdir.

Vasif Adıgözəlov öz əsərlərində milliliyin müasirliklə uğurlu sintezinə nail olmuşdur. Bəstəkar Azərbaycan xalq musiqisinin bütün janrlarının bədii ifadə vasitələrini

dən və inkişaf prinsiplərindən məharətlə istifadə etmişdir. Xalqımızın muğam sənətinə dərin bələdliyi nəticəsində o, öz əsərlərini milli muğamlarımızdan qaynaqlanan xüsusiyyətlərlə yaddaqalan etmişdir.

V. Adıgözəlov həmçinin, Respublikamızın musiqi həyatında əsas simalardan biri olmuşdur. Onun musiqiçi-ictimai xadim kimi geniş fəaliyyəti deməyə əsas

verir ki, V. Adıgözəlov bir vətəndaş və ziyalı kimi bütün yaradıcılığı boyu Azərbaycan musiqi həyatında fəal iştirak etmiş, uzun illər Bəstəkarlar İttifaqının fəaliyyətinin təşkilinə böyük məsuliyyətlə yanaşmışdır.

V. Adıgözəlovun pianoçu kimi ifaçılıq fəaliyyəti də musiqi tariximizdə əhəmiyyətli yer tutur. Klaviatüranı çox gözəl mənimsəyən və pianoçunun texniki imkanlarını nəzərə alan bəstəkarın ifaçılıq baxımından orijinal fortepiano konsertləri və 24 prelüd silsiləsi Azərbaycan fortepiano musiqisinin parlaq səhifələrindən birini təşkil edir.

Bu əsərlərdə ənənə və novatorluq məsələsi ön planda durur. Bəstəkar milliliyi qoruyub saxlamağa və Avropa ənənələrini musiqidə tətbiq etməyə cəhd göstərmiş və buna haqqqədən də nail olmuşdur.

Fortepiano üçün 24 prelüd silsiləsində V. Adıgözəlovun millilik və ənənəvilikə münasibətini görmək olur. Dünya musiqisində geniş intişar tapmış silsilə ənənəsinə müraciət edən bəstəkar, bu ənənələrdən istifadə edərək, silsilə janrını Azərbaycan musiqisində tətbiq etməklə aktual məsələyə toxunmuşdur.

Məlum olduğu kimi, bəstəkarlarımız tərəfindən prelüdlərin silsilə şəklində təqdim olunması o qədər də geniş intişar tapmamışdır. Bu səbəbdən Respublikada həmin janrın inkişafında Qara Qarayevdən sonra V. Adıgözəlovun müəyyən rolu vardır.

Vasif Adıgözəlovun fortepiano üçün 24 prelüd silsiləsi dörd dəfərdən ibarətdir. Hər dəfərdə də altı pyesə bölünür. Bu silsiləni bəstəkar bir neçə il ərzində yazaraq, əsərin bədii ideyasına xüsusi ciddiliklə yanaşmışdır. Öz prelüd silsiləsini yaradarkən V. Adıgözəlov klassiklərin, ilk növbədə Qara Qarayevin prelüdlər silsiləsinin ənənələrinə istinad etmişdir.

Silsilənin tonal planı isə Qarayev prelüdlərindən fərqlənir. Belə

ki, V. Adıgözəlov tonal quruluşun sərbəstliyinə üstünlük verir.

O, silsilə janrına müraciət edən bəstəkarların xromatik (İ.S. Bax - "Yaxşı temperasiya olunmuş klavir" silsiləsi) və kvinta tonal dairəsi (F. Şopen - 24 prelüd silsiləsi) üzrə tonal planına müraciət etmir. Bəzi prelüdlərdə tonallıqların təkrar olunduğunu izləmək mümkündür. Bir neçə prelüd isə sərbəst tonallıqda yazılmışdır (IX, X, XIII və digər prelüdlər).

Silsilənin obrazlar aləmi də maraqlı doğurur. Buradakı obrazlar təzadlıq prinsipi üzərində qurulmuşdur. Silsilənin dramaturgiyasında müxtəlif emosional əhval-ruhiyyələri əks etdirən prelüdlər mühüm yer tutur.

Janr xüsusiyyətlərinə görə silsilədəki prelüdlər müxtəlifdirlər. Muğamsayağı, rəqsvari, lirik mahnı tipli, tokkata, pastoral, etüd, polifonik prinsipli və təsvirçilik elementlərinə malik olan prelüdlər bir-biri ilə növbələşirlər. I, III, XI, XVII, XX prelüdlərdə poetiklik, rəngarənglik əsas ifadə amilləri kimi ön plana çəkilir.

Janr xüsusiyyətlərinin müxtəlifliyi musiqi dilini həm məzmun, həm də forma etibarilə dolğunlaşdırır. Müxtəlif janrlı prelüdlərdə özünü göstərən qeyri-adi səslərin dolğunluğu silsilənin əsas inkişaf üsullarından biridir.

Prelüdlərin obraz-emosional dairəsi lirik əhval-ruhiyyələrin bolluğu ilə fərqlənir. Bir çox prelüdlərdə (VII, X, XI, XV, XXII) dərin psixologizm və daxili məzmunun ifadəsi səciyyəvi cəhətdir. Burada lirik hissələrin ardıcıl surətdə açılması, onların yeni tembr rəngarəngliyi ilə zənginləşdirilməsi öz əksini tapmışdır.

Silsilədəki prelüdlər quruluşuna görə müxtəlifdir. Burada period formasından tutmuş, reprizli sadə iki və üçhissəli formalara geniş müraciət olunmuşdur. Prelüdlərin əksəriyyəti üçhissəli quruluşa malikdir.

Silsilədə eyni zamanda, polifonik formalardan istifadə olmuşdur. XVI prelüd buna bariz nümunədir. Polifonik üslubda yazılan bu prelüd (Allegro non troppo) fuqato ilə başlayaraq, homofon-harmonik fakturaya keçir. Qeyd edək ki, silsilədə musiqi məzmununun polifonikləşməsi (XIII, XX, XXI prelüdlər) vacib şərtlərdəndir. Musiqi materialının polifonikləşdirilməsi silsilədəki prelüdlərin ideya-emosional məzmununu dərinləşdirir, həyatı gerçəklərin dərkə, bu günün psixoloji əhval-ruhiyyəsinə əks etdirir.

24 prelüd silsiləsinin melodik dilinə gəldikdə, burada xalq musiqi ənənələri, xalq mahnı və rəqsləri və aşıq havalarına xas olan variantlıq, ostinatoluluq, improvizatilik kimi xüsusiyyətlər üstünlük təşkil edir. Burada xalq mənəblərindən ustalıqla istifadə edilmişdir. Silsilədə xalq rəqs melodiyalarına yaxın olan, aşıq havalarından xatırlanan parlaq rəqsvari mövzuların (XI prelüd) sayı çoxdur.

Muğam intonasiyalı prelüdlər içərisində VII, IX, XI, XV, XIX, XXI prelüdləri qeyd etmək olar. Bu prelüdlərdə muğam intonasiyalarından sərbəst şəkildə istifadə olunmuşdur. Muğam-improvizasiya inkişaf prinsipi silsilədə ciddi quruluş çərçivəsinə salınmışdır.

Muğam intonasiyalarının incəliklərini əks etdirməyə çalışan bəstəkar xalq çalğı alətlərinin ifadə xüsusiyyətlərini göstərmək üçün maraqlı səslənmə və registr üsulları axtarıb tapır. Muğam xarakterli prelüdlərdə meditativlik muğam mənəbləri ilə uzlaşır.

Muğam intonasiyalı prelüdlərdə həmçinin, muğam özəyi vahid emosional mühit yaradır. Meditativ özəyin sonrakı inkişafı muğama xas gərgin yüksəliş və emosional həddə çatma ilə səciyyəlidir.

Vasif Adıgözəlovun prelüdlərinin harmonik dilinə nəzər salsaqda aydın olur ki, harmoniya bəstəkarın yaradıcılığında başlıca forma-

yaradıcı faktorlardan biridir. V. Adıgözəlov bir tərəfdən ənənəvi, funksional harmoniyani milli musiqi ənənələri ilə sintezləşdirir, digər tərəfdən isə ənənəvi harmoniya çərçivəsindən çıxaraq, müəyyən tonal plana riayət etmir, tonal sərbəstliyə, politonalığa üz tutur (IV, VII, X, XII prelüdlər), lazım gəldikdə müasir harmoniyaya (klaster texnikası - IV, XV, XIX, XX prelüdlər) müraciət edir.

Bəstəkar müasir texniki ifadə vasitələrini həmişə bədii məzmunun açılması məqsədinə tabe edir. XX prelüddəki seriallıq əsərin daxili ziddiyyətini, mürəkkəb konseptual ifadəsini ək etdirir.

Bəstəkar seriallıq sərbəst şəkildə işlədərək mövzunu fəal, dinamik inkişafə məruz qoyur. Genişlənmiş fakturadan istifadə edərək o, musiqi fikrinin intensivliyinə və kəskinliyinə nail olur.

Vasif Adıgözəlovun prelüdlərinin fakturasına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Prelüd silsiləsində faktura son dərəcə zəngin və rəngarəngdir. Burada əsasən genişlənmiş fakturadan istifadə olunmuşdur (VII, XI prelüdlər). Ümumiyyətlə, prelüdlərin hər biri ifadə üçün kifayət qədər əlverişli olan fakturada yazılmışdır.

Bir çox prelüdlərdə əksini tapan musiqi obrazları öz davamını digər prelüdlərdə tapır. Məsələn, bütün silsilənin müqəddiməsini təşkil edən I prelüdün (Andante) akvarel obrazı III prelüddə inkişaf etdirilir. I prelüdün mövzusu ladın tersiyası ətrafındakı köməkçi notlarla əhatə edilmişdir.

Mövzunun sonrakı inkişafında səssaltı polifoniya tətbiq olunmuşdur. Bu melodiya klassik tipli prelüdün üslub xüsusiyyətlərinə özünəməxsusluq, rəngarənglik gətirən müasir səs birləşmələri fonunda əks etdirilir.

I prelüddə əksini tapan lirik obrazlar öz orijinal və zəngin çalqları ilə III prelüddə davamını ta-

pır və təbiət mənzərəsindən alınan xoş poetik təəssürat doğurur.

Hər iki prelüddə romantizm estetikasının, işıqlı və pastoral çalqların, Sergey Raxmaninov və Qara Qarayevin bir çox lirik mövzularının müəyyən təsirini duymaq mümkündür.

Bəzi prelüdlərdə isə simfonik təfəkkür, simfonik orkestrin səslənməsi üstünlük təşkil edir. V və VII prelüdləri misal göstərməli bəlik. V prelüd (Moderato) iri miqyaslıdır. Silsilənin ən dinamik prelüdlərindən biridir.

Burada çoxsəslili akkord kompleksləri, yeddi-səkkiz səslili akkord birləşmələri, ton və yarım tonlar üzrə yüksələn gərgin hərəkət, ostinato təbəqəsinə malik olan və variantlığa uğrayan çoxqatlı faktura dramatik vüsət alır. Bütün bunlar səslənmə diapazonunun genişliyi və simfonik inkişaf təsiri bağışlayır.

VII prelüddə bu obrazlar əlaməti davam və inkişafını tapır. Burada vahid emosional mühit yaradaraq meditativlik və fəlsəfi fikirlər müəyyən mənada bəstəkarın III simfoniyası ilə səsləşir. IX prelüddə özünü göstərən meditativ obrazlar öz başlanğıcını VII prelüddən alır. Lakin bu prelüddə meditativlik, daxili gərginlik ən yüksək bədii səviyyəyə və emosional həddə çatdırılır.

XV prelüddə meditativlik yeni tərzdə təqdim edilir. İki ziddiyyətli obraz intonasiya baxımından bir-biri ilə sıx əlaqədədir. Burada iki müstəqil təbəqə nəzərə çarpır: bunlardan biri dəyişməz ostinato ritmik şəklində əsaslanan üst təbəqə, digəri isə kiçik motivə əsaslanan və ekspresiv improvizasiya üslubu ilə inkişaf etdirilən mövzudan ibarət alt təbəqədir.

Prelüdün orta hissəsi qeyri-adi tərzdə qurulmuşdur. Burada ostinato mövzusu üst səsdən alt səse keçir və yeni intonasiya obrazı əmələ gətirir. Mövzu akkordlu ifadədə çox möhtəşəm səslənir. Belə

əhval-ruhiyyə yüksələn dinamik xətt üzrə hərəkət edən üst təbəqənin sayəsində əldə edilir.

Bir tərəfdən punktir ritmi, digər tərəfdən isə triol ritmindən istifadə edilməsi akkordlu fakturanın gərginliyini artırır.

XI prelüd öz kantilənəli xarakteri ilə silsilənin musiqili-poetik dramaturgiyasına yeni nəfəs gətirir və XVIII prelüddə inkişaf etdirilir. XI prelüdün mövzusu parlaq harmonik komplekslərin fonunda şən, təntənəli himn kimi səslənir. Prelüdün musiqi üslubu dinamika və xromatikərin orijinal vəhdətini yaradaraq harmonik dilin münğunliyi ilə diqqəti cəlb edir. Müqəddimədə səslənən şəffaf, akvarel septakkordlar zərif, incə musiqisi ilə fərqlənən XVIII prelüdün fonunda lirik obrazlar xəttinə təkən verir.

XVIII prelüdün əsasını impresionist çalqlar təşkil edir. Bu prelüddə səs semantikasi mühüm rol oynayır. Prelüd ikisəslili ifadədə verilməmişdir. Hər bir səs hərəkəti fərdiləşərək, kifayət qədər müstəqil təəssürat oyadır. Bu cəhət aydın nəzərə çarpır və bəstəkarın polifonik təfəkkürə malik olmasını bir daha sübut edir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu yığcam məzmunlu prelüd polifonik üsluba malik olan XIX prelüdün özünəməxsus müqəddiməsi rolunu oynayır.

XIX prelüd iki sərbəst fuqatonun inkişafı əsasında qurulmuşdur. Fuqatolar ardıcıl şəkildə təqdim edilir, sonrakı inkişaf nəticəsində homofon-harmonik ifadə tərzində tamamlanır.

XX və XXIII prelüdlərdə mahnıvarilik üstünlük təşkil edir. XX prelüd lirik, işıqlı mənzərə təsviri yaradır. Burada orijinal aşıq intonasiyaları həzin, nəqlədiçi mövzuya taravət gətirir. XXIII prelüddəki mahnıvarilik, lirik, səmimi hissələr XX prelüdün obrazlarının davamıdır. Bu prelüdün melodiya-sı Qara Qarayev lirikasının əsas xəttinə davam etdirir. Melodik hə-

rəkətin müxtəlifliyi nəzərə çarpır. Yüksəlişlər və enişlərle zəngin olan bu mövzu dalğavaridir.

Silsilənin yekunu olan XXIV prelüd istər həcm baxımından, istərsə də ideya-emosional məzmun etibarilə ən yaddaqalan pyesdir. Bu prelüd xeyirxahlığın təsdiqi, insanın daxili aləminin gözəlliyi, gələcəyə inam kimi nəəcib hisslər aşılayır. Prelüdün mövzusu onun xarakterinə tam münasibdir. Təntənəli, himnvari mövzu sanki həyatın aktiv nəbzini ifadə edir.

Göründüyü kimi, ifadə vasitələr arsenalının geniş istifadəsi silsilənin ən vacib cəhətlərindədir. Ecəzkar muğam dünyası, muğamların melodik xüsusiyyətləri bəstəkarın 24 prelüd silsiləsində aparıcı xətti təşkil edir.

Müəllif milli lad sistemi sferasını əsas götürərək, funksionalıq hüduqlarından çıxır. Silsilədəki muğam planı epizodlu sərbəst hərəkət edərək, Avropa musiqi qanun-

larına uyğun olaraq idarə olunur.

Milli təfəkkür 24 prelüdün konsepsiyasında müasir texnikanın yeni prinsipləri ilə orijinal surətdə uzlaşır. Bəstəkar yaradıcılığında yeni pillə olan bu əsərdə müəllifin muğamı gözəl bildiyinə görə milli mənbədən səmərəli istifadə etməsi, öz yaradıcılıq potensialını bacarıqla çatdırması diqqəti cəlb edir.

Vasif Adıgözəlovun yaradıcılığında vacib əsərlərdən biri olan Fortepiano üçün 24 prelüd silsiləsi Avropa musiqi ənənələrinin mənimlənməsi və onların milli musiqi mədəniyyətində tətbiqi baxımından Azərbaycan fortepiano musiqisinin dəyərli nümunələri sırasında. Konkret ifadələr və ümumiləşdirilmələr baxımından fortepiano silsiləsi bir sıra yeniliklərlə zəngindir.

Milli ənənələrin faydasını, varisliyin mahiyyətini qoruyan, XX əsrin müxtəlif təmayüllərinə döridən bələd olan sənətkar yeni yazı

üsullarından geniş istifadə edir. Burada yeni təfəkkür tipinin nailiyyətləri, fortepiano qeyri-adi səs çalqları, yeni texniki üsulları, simfonik orkestrin ayrı-ayrı alətlərinin səslənmə xüsusiyyətləri öz əksini tapmışdır.

Beləliklə, parlaq musiqi təmatizmini yüksək peşəkarlıqla davam etdirən bəstəkar, fortepiano silsiləsinin janrında yazıb-yaratmış klassiklərin - Bax, Şopen, Qarayev ənənələrini davam etdirərək, müəllif olduğu fortepiano üçün 24 prelüd silsiləsinə geniş şöhrət və dinləyici rəğbətini qazandırmışdır.

● **ARZU MƏMMƏDOVA,**
sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
Üzeyir Hacıbəyli adına
BMA-nın ixtisas fortepiano
kafedrasının dosenti

Edəbiyyat

1. C. Mirzəyeva. Qara Qarayev və Vasif Adıgözəlovun "24 prelüd" fortepiano silsiləsində ənənə və novatorluq. "Musiqi dünyası" - 2007, №1/2.
2. Üzeyir Hacıbəyov ensiklopediyası. Bakı. "Şərq-Qərb" - 2007.
3. Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqında. Vasif Zülfüqar oğlu Adıgözəlov. "Musiqi dünyası" - 2006, №3/4.
4. G. Vəzirova. Vasif Adıgözəlovun "Muğam fantaziyası". "Musiqi dünyası" - 2003, №1/2.
5. İ. Əfəndiyeva. Üzeyir Hacıbəyovun və Vasif Adıgözəlovun yaradıcılığında milli harmoniyamın istifadə edilməsinə dair. "Musiqi dünyası" - 2004, №3/4.

Резюме

Представленная статья посвящена анализу цикла 24 прелюдий для фортепиано, выдающего композитора, народного артиста Азербайджана, лауреата Государственной премии, профессора Васифа Адыгөзөлова. Автор статьи А. Маммедова уделяет внимание изучению традиции и новаторства, национальности и современности, выявлению в деятельности композитора, в тоже время выявляет некоторые стилистические особенности в исследуемом произведении.

Ключевые слова: цикл прелюдий, традиция и новаторство, национальность и современность, политональность, вариантность, импровизационность, остинатность.

Summary

Presented article is devoted to the analysis of a series of 24 preludes for a piano which is the remarkable composer, the national actor of Azerbaijan, the winner of the State award, professor Vasif Adigözalov. The author of article A. Mammadova pays attention to studying of traditions and innovation, nationality and modernity, revealed in activity of the composer, and also reveals features of style in investigated work.

Keywords: Cycle prelude, tradition and innovation, nationality and modernity, polytonality, variation, improvisation, ostinato.